

РАДЧЕНКО

Анна Ігорівна —

кандидат геологічних наук,
директор Видавничого дому
«Академперіодика» НАН
України

ГАВРИШ

Андрій Володимирович —

кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
Видавничого дому
«Академперіодика» НАН
України

АЛГОРИТМ І КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ КНИЖКОВИХ ВИДАНЬ ДО МІЖНАРОДНИХ НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗ ДАНИХ

Статтю присвячено актуальним питанням забезпечення розвитку наукових установ НАН України на шляху до відкритої науки. Розглянуто процес подання наукових монографій до наукометричних баз даних Web of Science Core Collection і Scopus та фактори відповідності наукових книжкових видань критеріям і вимогам міжнародних баз даних.

Ключові слова: алгоритм, книжкове видання, міжнародна наукометрична база даних, редакційний відбір, видавець, Web of Science, Scopus.

15 травня 2025 р. відбувся науково-практичний семінар «Алгоритм і критерії відбору книжкових видань до міжнародних наукометричних баз даних», організований Видавничим домом «Академперіодика» НАН України за сприяння Науково-видавничої ради НАН України¹. Мета цього заходу полягала в тому, щоб ознайомити фахівців з видавничої справи установ НАН України та інших зацікавлених науковців із процесом подання наукових монографій до наукометричних баз даних Web of Science Core Collection і Scopus, розглянути їхні вимоги та обговорити, як і яку потрібно підготувати інформацію для успішного внесення наукових книжкових видань до цих баз. На семінарі працівники ВД «Академперіодика» НАН України поділилися власним досвідом реєстрації наукових монографій у цих наукометричних базах даних та узагальненою інформацією щодо вимог Web of Science і Scopus, взятою з відкритих джерел, переліком з їхніх офіційних вебресурсів.

Інформаційними приводами для організації цього семінару стали такі події:

- деякі вже чинні, а також очікувані в найближчому майбутньому зміни в процедурі державної атестації наукових установ і закладів вищої освіти;

¹ Повний запис семінару на ютуб-каналі ВД «Академперіодика» НАН України: https://www.youtube.com/watch?v=pT4_88JPBA

Презентація основної доповіді:

https://akademperiodyka.org.ua/uk/news/seminar_algorithm_recording/

- оновлення Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції;

- розвиток складових інфраструктури відкритої науки в НАН України;

- очікуване оновлення порядку формування Переліку наукових фахових видань України.

Слід зазначити, що подібний комплекс питань і документів, супроводжуваний конкретними рекомендаціями, було представлено науковій спільноті вперше.

Застосування систем штучного інтелекту. На початку травня 2025 р. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення звернулася до суб'єктів у сфері медіа з проханням заповнити анкету для виявлення потреб медіа у використанні в їхній діяльності штучного інтелекту (ШІ), оскільки це «привабливий ресурс для підсилення потенціалу медіа України через підвищення якості контенту, сприяння його інклюзивній адаптації та оптимізації роботи медійників в умовах війни»².

Анкета, на жаль, не враховує специфіку наукових медіа, однак інтерес становить саме коло основних питань державного регулятора щодо доцільності і коректності застосування засобів ШІ в діяльності виробників відкритого контенту. Зокрема, анкета містить посилання на повний текст «Рекомендацій з відповідального використання штучного інтелекту у сфері медіа», розроблених Міністерством цифрової трансформації України³. Ці рекомендації також не враховують специфіки оприлюднення наукових результатів на сторінках друкованих та електронних спеціальних засобів інформації, але можуть стати гарною основою для вироблення політики наукових видань і наукових видавництва у сфері використання ШІ.

Так, у рекомендаціях зазначено, що основними засадами використання систем ШІ є: «відповідальне редакційне рішення; законність; регулярне проведення оцінки ризиків;

прозорість і зрозумілість; поінформованість аудиторії; конфіденційність і захист даних; різноманітність і недискримінаційність; фаховий людський контроль; відповідальність; адаптивність». У додатку до рекомендацій наведено алгоритм вибору систем ШІ для роботи та оцінювання згенерованого контенту.

Вважаємо за необхідне якнайширше ознайомити відповідальних працівників видавничих підрозділів наукових установ з цими рекомендаціями. Бажано також на цій основі та з урахуванням світового досвіду сформулювати відповідне застереження для наукових медіа і додати його до політики наукових періодичних видань.

Наприклад, така політика може передбачати можливість застосування систем ШІ для збору та/або первинної обробки інформації (даних), для перекладу іншими мовами із зазначенням відповідної інформації щодо такого використання. Водночас варто визнати неможливим застосування систем ШІ для генерації контенту, даних і текстів наукових статей, пов'язаних із ними препринтів, відкритих даних і вважати це порушенням наукової етики та принципів академічної доброчесності. За порушення цих принципів слід передбачити санкції щодо авторів, а також щодо певних наукових видань у разі встановлення та підтвердження проявів недоброчесності і плагіату в поданих на розгляд рукописах чи в уже оприлюднених матеріалах.

Входження наукових установ до реєстру ROR (Research Organization Registry)⁴. До 13 квітня 2025 р. на громадському обговоренні перебував проєкт наказу Міністерства освіти і науки України «Про внесення змін до порядку формування Переліку наукових фахових видань, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 15.01.2018 № 32»⁵. Наукова спільнота має багато зауважень до цього проєкту, адже він містить досить не-

² Опитувальник щодо використання засобів ШІ (штучного інтелекту) в медіа. <https://forms.gle/CuQk74re5GFukZFk6>

³ Як відповідально використовувати штучний інтелект: рекомендації для медіа. <https://surl.li/ewomkp>

⁴ Research Organization Registry. <https://ror.org/>

⁵ МОН пропонує до громадського обговорення проєкт наказу Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань. <https://surl.li/ewqxbx>

однозначні пропозиції стосовно тематичної кластеризації науки загалом і наукових фахових видань зокрема, а також покладає всю відповідальність на новий дорадчий орган МОН України — Комісію з питань публікаційної етики та формування Переліку наукових фахових видань, засади створення якої, повноваження і принципи роботи поки нікому не відомі.

Попри жваве обговорення та безліч надісланих на адресу МОН України зауважень і пропозицій від наукових установ та закладів вищої освіти, можна очікувати, що найближчим часом наказ усе ж буде схвалено. Відтак, набудуть чинності не лише зазначені новації, а й інші нововведення, які привернули менше уваги фахівців. Серед них — обов'язкове входження наукової установи — видавця наукового фахового періодичного видання категорії Б до реєстру ROR, тобто реєстрація установи в єдиній відкритій системі наукової ідентифікації та отримання унікального й постійного цифрового ідентифікатора наукової установи, призначеного для встановлення зв'язків між науковими організаціями та результатами їхніх досліджень.

Отримання унікального ідентифікатора ROR ID для наукових установ дозволяє уникнути плутанини й допомагає однозначно ідентифікувати кожну наукову організацію, навіть якщо її назва подібна або навіть ідентична назві іншої установи.

Видавничий дім «Академперіодика» НАН України вже отримав ROR ID і готовий надати відповідні консультації іншим установам НАН України. Процес реєстрації є безкоштовним, але тривав майже два місяці.

Чому входження до реєстру ROR є важливим і актуальним? Реєстр містить на сьогодні ідентифікатори та метадані понад 116 тис. організацій. Дані реєстру мають ліцензію CC0, відкриті й доступні через інтерфейс пошуку, а також автоматично зв'язані з системами Crossref, DataCite і ORCID. Тобто за допомогою цих ідентифікаторів можна безпомилково встановити зв'язок між метаданими автора наукової публікації, самої публікації, а також пов'язаних із нею препринтів і відкритих даних

та установами, в яких виконано відповідне дослідження, і джерелами його фінансування. Це комплексне рішення для впровадження принципів і засад відкритої науки.

Наголосимо, що в наукових фахових виданнях НАН України вже понад 10 років тому було впроваджено систему ідентифікаторів DOI від Crossref, яка дає змогу автоматично пов'язувати DOI журналів, книг і статей з авторськими ідентифікаторами ORCID. До того ж зараз у НАН України триває процес впровадження складових інфраструктури відкритої науки, а саме: Архіву препринтів і Архіву відкритих даних, які отримуватимуть індекси DOI від системи DataCite і будуть пов'язані з Універсальною видавничою платформою журналів НАН України за допомогою відповідних перехресних посилань.

Це має особливе значення для функціонування системи державної атестації, запущеної МОН України наприкінці 2024 р. Передбачено, що надалі більшість інформації «підтягуються» до атестаційних кабінетів (форм) наукових установ і закладів вищої освіти саме за допомогою таких реєстрів і перехресних посилань. Наприклад, у разі первинного заповнення атестаційних форм установи вже були змушені набирати вручну посилання і метадані власних публікацій, які не мають DOI, натомість метадані публікацій з ідентифікаторами заповнювалися автоматично, що надзвичайно спростило підготовку анкетних атестаційних форм.

Це питання є дотичним до оновлення засад звітності щодо результатів виконання наукових робіт. МОН України наказом від 11.09.2024 № 1304 затвердило зміни до Порядку державної атестації та обліку науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій⁶. Цим наказом запроваджено нову форму звіту про виконання відповідних робіт чи їх етапів, і її визнано пріоритетною перед оформленням звітних документів відповідно до ДСТУ 3008-2015. Саме як пріоритетну цю форму рекомендувала

⁶ Про затвердження Змін до Порядку державної реєстрації та обліку науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій.

<https://surli.cc/ycgeys>

і Національна академія наук України: Президія НАН України ухвалила відповідну постанову від 13.11.2024 № 461. Ця нова форма «Звіт про результати виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт чи окремих їхніх етапів, що виконуються частково або повністю за рахунок бюджетних коштів» передбачає надання короткої характеристики виконаних робіт відповідно до технічного завдання обсягом не більш як 440 рядків (тобто близько 15 сторінок загалом за всіма пунктами) включно з назвою установи, відомостями про керівника і основних виконавців, обсяг фінансування, запланованими завданнями відповідно до запиту, обґрунтуванням відхилень від календарного плану, актуальністю, значущістю для економіки держави, анотацією основних результатів українською та англійською мовами тощо.

Центральною частиною такого звіту є таблиця з основними кількісними показниками / індикаторами виконання робіт (звітного етапу) за темою. Вона подібна до таблиць, які необхідно було заповнювати під час державної атестації, і містить інформацію про публікації результатів у наукових журналах, які входять і не входять до наукометричних баз; статті у виданнях з обмеженим доступом (для робіт оборонного та/або подвійного призначення); монографії та розділи в них; інші види публікацій; препринти і відкриті дані з DOI; інші способи представлення та популяризації наукових результатів; отримання патентів тощо. Тобто фактично науковою звітністю стають публікації, препринти і відкриті дані, оформлені належним чином та зв'язані за допомогою різних цифрових ідентифікаторів з науковою установою. Тепер вони замінюють звичний для нас текст звітів.

Саме з метою ознайомлення наукових працівників із можливостями забезпечення звітності та атестування за одним із пунктів форм, розроблених МОН України, і було організовано науково-практичний семінар «Алгоритм і критерії відбору книжкових видань до міжнародних наукометричних баз даних».

Одним із кроків на шляху до реалізації принципів відкритої науки в НАН України є

представлення книжкових видань у наукометричних базах даних та отримання індексу цитування здобутих результатів наукових досліджень. На семінарі було розглянуто алгоритми оцінювання й фактори відповідності наукових книжкових видань критеріям міжнародних баз даних Web of Science Core Collection та Scopus.

Процес редакційного відбору у Web of Science Core Collection. Видавці, зацікавлені в поданні книг на оцінювання до Web of Science Core Collection і у входженні до Book Citation Index (BKCI), насамперед мають встановити партнерство з компанією Clarivate та пройти процедуру реєстрації.

Компанія використовує єдиний підхід для відбору книг, який передбачає три стадії експертизи за 18 критеріями: 1) початковий відбір (сорткування); 2) редакційне сорткування; 3) редакційна оцінка. Цей підхід розроблено для відбору за допомогою редакційної експертизи з урахуванням найкращих практик попередньо відібраних книг. Книги, відібрані для BKCI, повинні відповідати встановленим критеріям, і в разі, якщо видання не відповідатиме жодному критерію хоча б на одному з етапів, його буде відхилено без можливості входження до бази даних у подальшому.

Початкове сорткування. Головною метою цього етапу відбору є забезпечення однозначної ідентифікації книги, поданої на оцінювання, та встановлення контактів для спілкування з видавцем з метою можливих уточнень чи отримання відповідей на будь-які інші запитання. При цьому до розгляду приймають лише такі категорії видань:

- наукові монографії або книги багатотомних видань / серій;
 - книги, підготовлені одним або кількома авторами чи редакторами;
 - книги, які містять результати оригінальних досліджень або огляди оригінальних досліджень;
 - книги, що містять посилання / примітки.
- До розгляду у Web of Science не приймають:
- довідники, словники, енциклопедії, атласи тощо;

- книги, основним елементом яких є фотографії та/або ілюстрації;
- художню літературу, якщо вона не містить наукових коментарів із посиланнями;
- підручники, науково-популярні книги, путівники, книги для широкої аудиторії тощо;
- нерецензовані видання;
- книги без переліків посилань;
- книги, опубліковані літерами не латинських алфавітів.

Якщо книга не пройшла початкове сортування за критеріями, які не можна виправити, періоду ембарго на повторне подання не передбачено, тобто таку книгу просто не приймуть до розгляду ще раз.

На цьому етапі перевіряють таку інформацію.

1. *ISBN*. Міжнародний стандартний номер книги ISBN (International Standard Book Number) — це універсальний ідентифікаційний код, який проставляється на книгах незалежно від способу їх виготовлення, розповсюдження, тиражу та обсягу. ISBN супроводжує видання від моменту його виготовлення, однозначно й безпомилково ідентифікує конкретне неперіодичне видання конкретного видавця, є неповторним і може бути використаний лише для цього видання. На території України функцію національного агентства ISBN виконує Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова».

2. *Назва книги*. Назву видання має бути зазначено чітко й недвозначно, вона повинна бути однаковою в книзі, на всіх ресурсах, в усіх описах, посиланнях тощо.

3. *Видавець*. У книзі слід чітко зазначити видавця, необхідно також вказати його фізичну адресу та контактні дані, зокрема адресу електронної пошти. Вихідні дані, під якими видавець публікує книгу, мають бути чітко вказані у виданні.

4. *Рік публікації*. Рік видання має бути вказано чітко, без інтервалів (тобто не можна писати 2022—2023). Глибина розгляду видань — до 5 років.

5. *Доступ до контенту*. Редакційна команда Web of Science повинна мати повний доступ до опублікованого контенту з усіма необхідними

дозволами для його перегляду. Компанія за потреби надає діапазони IP-адрес, з яких відбуватиметься запит, або видавці можуть надати ім'я користувача та пароль без терміну дії. Для книг, виданих лише в друкованому вигляді, необхідно забезпечити доступ до оцифрованої версії контенту.

6. *Контактна інформація*. Для забезпечення прямого зв'язку між співробітниками Web of Science та видавництва мають бути надані контактні дані основних відповідальних осіб з редакційних та виробничих питань.

Редакційне сортування. На цьому етапі редактори Web of Science переглядають книгу, щоб визначити, чи потрібне повне редакційне оцінювання. Якщо книга не проходить цей етап, її не можна подавати повторно.

На етапі редакційного сортування розглядають таку інформацію.

1. *Науковий контент*. Книга має містити оригінальні наукові матеріали. Академічний рівень представленого дослідження має відповідати аудиторії науковців та дослідників. Книги, в яких опубліковано матеріали конференцій, слід подавати на оцінювання до Індексу цитування матеріалів конференцій.

2. *Виклад матеріалу*. У книзі має бути розкрито актуальність видання, наукову новизну, мету та взаємопов'язані завдання задля досягнення цієї мети. Такі відомості найчастіше розміщують у передмові чи вступі до книги або відображають у висновках.

3. *Мова видання*. Пріоритет віддають книгам, виданим англійською мовою.

4. *DOI, нумерація розділів, безперервна нумерація сторінок*. Для ідентифікації унікальних елементів контенту необхідною умовою є нумерація розділів або наявність DOI для них. У книзі також має бути послідовна нумерація сторінок.

5. *Своєчасність*. Пріоритет віддають книгам, опублікованим у поточному чи попередньому році, але можуть бути й винятки.

6. *Інформація про афіліацію редактора / автора*. Редакторів і авторів необхідно точно ідентифікувати. В книзі має бути вказано їхні імена, інституційну належність, зокрема краї-

ну / регіон, і ця інформація має бути легкодоступною.

Редакційне оцінювання. На цьому етапі редактори Web of Science перевіряють відповідність назви книги, заявленої галузі науки та рівня обізнаності її авторів, а також комплексність рукопису, якість первинної редакційної підготовки та дотримання принципів проголошеної політики. Якщо книга не проходить цей етап, її не можна подавати повторно.

У процесі редакційного оцінювання розглядають таку інформацію.

1. *Релевантність контенту.* Зміст книги повинен відповідати її назві, усі елементи видання мають бути узгодженими за змістом. Академічний рівень дослідження має відповідати вказаній цільовій аудиторії книги.

2. *Оригінальність (унікальність) контенту.* Книги мають містити оригінальний матеріал і мати наукову унікальність (новизну).

3. *Чіткість (доступність) мови.* Мова викладу має бути чіткою та зрозумілою для світової аудиторії.

4. *Посилання на літературу.* Вимоги передбачають, що текст має бути супроводжено посиланнями на джерела інформації із заявленої теми. Книги, які не містять посилань, вважаються ненауковими і не підлягають оцінюванню.

Як подати книгу на оцінювання до Web of Science? Видавці, зацікавлені в поданні книг на оцінювання, мають насамперед надіслати електронний лист на адресу ClarivateEditorial-BookRequests@Clarivate.com і отримати інформацію про подальші дії для встановлення партнерства, тобто вони повинні зареєструватися в базі як видавець.

Важливо, що лише видавці можуть подавати книги й дізнаватися про статус оцінювання.

На етапі листування видавцю можуть надійти запитання щодо підтвердження його діяльності, уточнення політики видавництва, наведення прикладів раніше випущених видань тощо.

Видавничий дім «Академперіодика» НАН України після надання всіх затребуваних даних отримав позитивне рішення щодо відповідності видавництва вимогам Web of Science

та подальші інструкції для подання книжкових видань до ВКСІ. Передусім потрібно було заповнити електронну таблицю з інформацією про видання і розмістити її разом з електронними версіями книг у файлообмінній програмі.

Особливості оцінювання книжкових видань у Scopus. Оскільки більшість вимог до книжкових видань у наукометричних базах даних Web of Science і Scopus збігаються, ми розглянемо тут лише ті критерії Scopus, які відрізняються від обговорених вище критеріїв оцінювання Web of Science.

Основні відмінності полягають у тому, що всі метадані видань у Scopus потрібно надавати у форматі ONIX або MARC, і вони мають містити коди предметних галузей BIC, BISAC або ТНЕМА.

Крім того, слід звернути увагу, що Scopus не розглядає заявки від видавців, які випускають менш як 10 книг на рік.

Процес подання книги на оцінювання для включення до міжнародної наукометричної бази Scopus відбувається через електронну форму, що значною мірою спрощує алгоритм взаємодії.

Видавцям, які прагнуть розпочати процес входження їхніх книжкових видань до наукометричних баз даних, для наочності можна порекомендувати переглянути картки видань, уже проіндексованих у цих базах.

Висновки. Отже, щоб не втратити темп на шляху до відкритої науки та отримувати гарні результати в подальших державних атестаціях, науковим установам НАН України варто здійснити такі кроки:

1) актуалізувати на сайті Держкомтелерадіо України свідоцтво про внесення установи до реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції, отримане до 2025 р.;

2) перевірити відомості про себе в Реєстрі суб'єктів у сфері медіа і відкрити електронний кабінет суб'єкта на сайті Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

3) внести установу до реєстру Research Organization Registry (ROR);

4) доповнити вебресурс наукової установи інформацією про її політику як видавця відпо-

відно до світових вимог, причому ця політика не може конфліктувати (суперечити) політиці наукового періодичного видання, засновником / співзасновником якого є наукова установа;

5) зареєструвати установу як видавця у базах Web of Science і Scopus, і якщо установа має видані протягом останніх п'яти років наукові монографії англійською мовою, їх варто подати для індексування у цих базах (нагадаємо, що подавати до Scopus можна лише в тому разі, якщо установа видає щороку не менш як 10 таких наукових книг);

6) брати участь у семінарах / вебінарах, які організовуватиме НАН України з метою ознайомлення з можливостями інфраструктури відкритої науки НАН України, розробленої в межах виконання цільових комплексних програм OPENS і OPENS2, і навчання наукових співро-

бітників навичкам роботи насамперед з Архівом препринтів та Архівом відкритих даних.

Пов'язані дані: Гавриш А., Радченко А. Алгоритм і критерії відбору книжкових видань до міжнародних наукометричних баз даних: препринт. *ArXiv.Academy*. Опубл. 30.05.2025. <https://doi.org/10.71942/chkv-4982>

Фінансування. Роботу проведено в межах виконання у ВД «Академперіодика» НАН України теми НДР «Вдосконалення й упровадження алгоритмів Універсальної видавничої платформи у практику роботи наукових журналів НАН України», що є складовою цільового науково-технічного проекту НАН України «Впровадження і підтримка відкритої науки в установах НАН України (OPENS2)».

Anna I. Radchenko

Publishing House "Akademperiodyka" of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0276-6398>

Andrii V. Havrysh

Publishing House "Akademperiodyka" of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6474-6803>

ALGORITHM AND CRITERIA FOR SELECTING BOOK PUBLICATIONS FOR INTERNATIONAL SCIENTOMETRIC DATABASES

The article is devoted to the topical issues of ensuring the development of scientific institutions of the NAS of Ukraine on the path to open science. The process of submitting scientific monographs to the scientometric databases Web of Science Core Collection and Scopus and the factors of compliance of scientific book publications with the criteria and requirements of international databases are examined.

Keywords: algorithm, book publication, international scientometric database, editorial selection, publisher, Web of Science, Scopus.

Cite this article: Radchenko A.I., Havrysh A.V. Algorithm and criteria for selecting book publications for international scientometric databases. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2025. (7): 91—97. <https://doi.org/10.15407/visn2025.07.091>